СВЯТЛАНА ХОРСУН

✦

ПРАЎДЗІВАЮ МОВАЙ ЖЫЦЦЯ

А. Карпюк. Партрэт. Аповесці, эсэ, нявыдуманыя гісторыі. «Мастацкая літаратура», 1983.

З нейкім шчымліва-светлым шкадаваннем перагорнута апошняя старонка, і нібы не проста адкладваеш убок прачытаную кнігу, а развітваешся з цікавым субяседнікам. Менавіта такое ўражанне пакідае новы зборнік А. Карпюка «Партрэт». Адчуваеш натруджаную, моцную руку чалавека—аўтара напісанага, які шмат перажыў і зведаў.

Аповесць «Партрэт», якой пачынаецца аднайменны зборнік, мае дакументальную аснову. Празаік ідзе ад жыцця, не прыхарошваючы сваіх герояў і не падфарбоўваючы падзей. Сюжэт аповесці нескладаны: у партызанскі атрад трапляе палонны нямецкі штурман-радыст Вільгельм Гофман. Гофман—закаранелы фашыст, які прымаў актыўны ўдзел у пакарэнні краін Заходняй Еўропы. Ён шчыра верыць у неперамožнасць «вялікай Германіі». Такім мы бачым палоннага немца ў пачатку аповесці. Спакваля мацёры фашыст пачынае задумвацца над сэнсам крывавай бойні, якую распачалі яго суайчыннікі. У псіхалогіі палоннага штурмана адбываюцца значныя пераакцэнтоўкі поглядаў на жыццё і на тую барацьбу, удзельнікам якой з'яўляецца. Ён пачынае задумвацца над сэнсам распачатай вайны. Паступова, многае зразумеўшы за гэты час, Гофман пачынае паважаць сваіх нядаўніх ворагаў—народных мсціўцаў з віцебскіх лясоў. А з грузінскім юнаком Ладо, які таксама быў у атрадзе, яны нават пасябравалі. Псіхалагічна выверана паказвае пісьменнік узаемаадносіны Гофмана з партызанамі. Запамінальна выпісана празаікам сцэна развітання немца з яго грузінскім сябрам:

«...Гофману далі падношаны чырвонаармейскі шынель. Знайшлі вушанку са следам ад зорачкі. На рэчы Ладо падараваў яму абшарпаную сумку ад процівагаза, вытрасшы на салому пашматаныя ілюстрацыі. Былы штурман дастаў з кішэні сіняе кашнэ і абматаў грузіну шыю. Старанна падбіраючы словы, растлумачыў:

— Прэзент ад мінэ на памяць. Это—падарунак ад мой стары оцец.— Паказваючы скручаную ў сувой карціну, што стаяла ў кутку, нявесела дадаў:—Яшчэ пакідаю свой партрэт. Будзеш рабіць пасля вайны персанальную выстаўку, прышлі—не забудзь—мне запрашэнне».

Аўтар надзвычай тонка паказвае парадоксы вайны. Гэта—не толькі метамарфозы ў псіхалогіі і паводзінах нямецкага штурмана. Парадаксальна выглядае і тая жахлівая карціна забойства каханай Ладо. На карціне—забойца: нацыст з акрываўленай фінкай. Грузін спісваў яго з таго самага Вільгельма Гофмана. Парадаксальна і тое, што ў трывожным і складаным 1942 годзе гэты немец стаў антыфашыстам і выклікаў пераболынаную насцярожанасць—яго палічылі небяспечным ворагам...

Недарэчнасць і жудасць вайны паказвае А. Карпюк і ў некаторых іншых сваіх творах, якія таксама ўвайшлі ў гэты зборнік: «Дно», «Галгофа сваякоў»... Пільна ўглядаецца празаік у гісторыю роднага краю. На цікавым дакументальным матэрыяле заснаваны яго невялікія эсэ: «Нічога не нова», «Адгалоскі гісторыі», «Успамін». Квітнеючы край Гродзеншчыны быў некалі забітым і цёмным, аўтар сцвярджае гэта гістарычнымі прыкладамі. «...У Грыбаўшчыне паміж вёскамі Лаша і Сухая Даліна непісьменныя сяляне затаўклі каламі руплівую гаспадыню і прыгожую кабету, жонку каваля, за тое, што яна—ведзьма»,—зазначае пісьменнік у сваім эсэ «Нічога не нова». Прыклад цемрашальства—і закапаная жыўцом бабка для таго, каб прагнаць халеру, «як гэта зрабілі пад Лідай, Слонімам, Ваўкавыскам».

Нямала красамоўных звестак і лічбаў у нарысе-эсэ «Мост». У А. Карпюка своеасаблівыя адносіны да лічбаў. Яшчэ ў нарысе «Мал Гродзеншчына», напісаным больш дваццаці гадоў назад, ён адзначаў: «Некаторыя сцвярджаюць, што лічбы не цікавая, сумная рэч. Другія, наадварот, гавораць, што лічба скажа больш, чым словы «многа», «багата», «вялікая колькасць». Але, як відаць, не знойдзецца ні аднаго чалавека, якога не зацікавілі б лічбы, што характарызуюць Гродна. Бо за тысячагадовую сваю гісторыю такі бурны рост горад перажывае ўпершыню».

Адчуваецца, што А. Карпюк, як і належыць вопытнаму пісьменніку і журналісту, не толькі ўмее працаваць з лічбамі, якія расказваюць пра гісторыю роднага краю, а і горача любіць гэты край і тых людзей, якія тут жывуць. Сведчанне таму—яго нарыс-эсэ «Дзіця планеты», прысвечаны сусветна вядомай гродзенскай гімнастцы Вользе Корбут. З вялікай прыхільнасцю ставіцца аўтар да сваёй гераіні, аднак не ідэалізуе яе, даказваючы, што вытокі поспеху таленавітай спартсменкі не толькі ў яе прыродных даных і выключных здольнасцях. А бліскучыя спартыўныя перамогі гімнасткі—гэта, у першую чаргу, перамогі над сабой, уменне аддаваць сябе спорту цалкам, не шкадуючы сіл. Аўтар не толькі бачыць лаўры яе перамог, а паўсядзённую нялёгкую працу: «Спацелая спартсменка ў перапынак, механічна выціраючыся вафельным ручніком, нічога навокал не заўважаючы, падышла, як п'яная, да графіна і з прагнасцю стала глытаць ваду шклянку за шклянкай—ну дакладна бы лесаруб, які толькі што перавыканаў норму, ці доменшчык, што выпусціў плаўку».

Паказвае аўтар сваю гераіню без лішняй сентыментальнасці і прыхарошвання, з чалавечымі слабасцямі і недахопамі. Сусветныя прызнанне і любоў да Вольгі Корбут шматлікіх прыхільнікаў яе таленту А. Карпюк каменціруе пісьмамі. Шмат іх атрымлівала гераіня—больш як 20 тысяч пісем і пакетаў у год! Аўтар шчодра цытуе іх у нарысе. У параўнанні з той колькасцю пісем, якія атрымлівала вядомая спартсменка, гэта нямнога, а для нарыса нагрувашчванне дакументальнасці, тым больш пісем аналагічных, не зусім апраўдана.

Кожную жыццёвую з'яву, факт празаік імкнецца асэнсаваць у кантэксце сучасных праблем. У кожнай невялікай гісторыі, расказанай аўтарам,—ідэйны запал, вышыня яго этычных патрабаванняў да герояў, імкненне знайсці ідэю адказнасці чалавека ў нялёгкіх жыццёвых абставінах перад самім сабой, перад іншымі людзьмі. Многія такія фрагментарныя абразкі-ўрыўкі з жыцця, што ўвайшлі ў зборнік, валодаюць значнай сілай мастацкага ўздзеяння, кранаюць сэрца чытача, запамінаюцца. Нельга чытаць, напрыклад, эсэ «Расстрэл» без шчымліва-горкага пачуцця спагады да той самай бабулі, што праз некалькі гадоў сустрэла ў магазіне маладзіцу, якой некалі дапамагала гадаваць дзіця. Бяздумная чалавечая жорсткасць балюча раніць старую жанчыну. Мы, чытачы, таксама перажываем гэтую сцэну:

«— Сэ-эрж, зірні! Там, ля прылаўка, наша бабка! А мы з табой думалі, што яна даўно памерла! Жыве-е!..

У малочным аддзеле ў гэты момант з грукатам адкрыўся ліфт—падалі свежыя пакеты. Бабуля не стала чакаць, пакуль іх выставяць на прылавак. Яна павярнулася ды сіратліва патэпала на выхад, спатыкаючыся на гладкай, як люстра, падлозе з метлахскай пліткі».

Душэўная актыўнасць аўтара дае магчымасць чытачу адчуць і экспрэсію дзеяння, і эмацыянальную сілу мастацкага слова. Кожная маленькая гісторыя, расказаная А. Карпюком, прываблівае натуральнай заземленасцю яго герояў, непадфарбаванаю праўдай жыцця. Шырокі тэматычны кругагляд пісьменніка дазваляе яму гаварыць пра розныя з'явы ў нашым жыцці аднолькава праўдзіва і пераканаўча. Са з'едлівай іроніяй гаворыць празаік пра чалавечую тупасць, прагу да славы («Памылачка»), непавагу да чалавечай памяці («Фотакартка»), пра недаравальную няўважлівасць да іншых людзей («Неасцярожнасць»). Пазначаны філасофскім роздумам тыя невялікія гісторыі, у якіх пісьменнік паказвае душэўную прыгажосць чалавека, яго мужнасць і дабрыню («Мімоза», «Булачка», «Драма за кулісамі»).

На жаль, у некаторых сваіх творах, збіваючыся на драбнатэм'е, аўтар не дасягае належнага эфекту. Кволымі ў мастацкіх адносінах атрымаліся эсэ «Не тая глеба», «Інтуіцыя», «З хворай галавы». Эканомнасць у выказваннях не заўсёды апраўдвае сябе—у некалькіх абзацах сказаць пра многае пісьменніку не заўсёды ўдаецца. Часам яму не хапае глыбіні мастацкага паказу дзеяння, больш яркай і запамінальнай абмалёўкі герояў.

Якія ж вывады? Імпануюць трываласць аўтарскай пазіцыі, глыбокае спасціжэнне жыцця ў лепшых творах.